

АВТОПОРТРЕТ. ДЕСЯТЬ РОКІВ ПО ТОМУ

«ІВАН МИКОЛАЙЧУК. ПОСВЯТА».

АВТОР СЦЕНАРІЮ — ЛЮДМИЛА ЛЕМЕШЕВА

РЕЖИСЕР — АНАТОЛІЙ СИРИХ

ОПЕРАТОР — ЮРІЙ ГАРМАШ

Цей фільм — про українського митця в часи, несприятливі для всього українського. Ніби й не було офіційної заборони, але навіть саме слово «Україна» вважалося неблагонадійним і викреслювалося з газет, книжок і т.д. А в кіно — улюбленому мистецтві багатьох — і поготів. Іван Миколайчук в козацькому строї злітав на коня — але хоч і на сміхався він над своїм козаком Василем, «Пропалу грамоту» заборонили. «З поетичним кіно покінчено!» — гриміло з владних верхів й козаків з їх жартами, піснями, вільнолюбством надовго заборотили на полицю, бо глядачеві не дозволялося знати про те, що були колись в нас козаки, що була Запорозька Січ...

Воно ніби й легко покінчити: заборонити і квіт! Але куди подіти очі Миколайчука, які зорили з екрана і так багато промовляли тому, хто розумівся на людських поглядах?

З'являться вони на екрані аж через сім літ. Звичайно, були і впродовж тих семи років («Спокута чужих гріхів», «Канал»), але якими далекими були ці фільми від масштабу його таланту! І от у «Вавилоні XX» з'являються вони — змужнілі, печальні, всевідаючі. Саме такі, які й мали бути у сільського мудреця Фабіяна. І буде творче піднесення, успіх, але ненадовго. Через вісім років після цього фільму Івана Миколайчука не стане. 1991 року вийде книга спогадів про нього — «Білий птах з чорною ознакою», а через десять років після смерті — тобто, ось щойно, і фільм

«Іван Миколайчук. Посвята».

Важко він народжувався, як і кожен український фільм сьогодні. Ще років п'ять тому був написаний літературний сценарій, перекладений українською мовою і опублікований в «Сучасності». Сценарій обіцяв фільм незвичайний, не подібний до багатьох уже існуючих кінопортретів.

Жаль дуже, що саме цей фільм кіностудії імені О.Довженка — знято на відео. Бо він, зітканий із фрагментів Миколайчуківих кінокоролів, заслуговує на великий екран.

Справді, портрет актора вийшов скоріше незвичний, аніж традиційний. Неважко здогадатися, скільки гарних і захоплених слів сьогодні було б сказано і шанувальниками таланту актора, і його колегами, однодумцями. Але автори «Посвяти» дали змогу самому Івану Миколайчуку розповісти про себе. Власними ролями, власними фільмами, словами мудреців (зокрема, Сковороди), сказаними його голосом. У цьому сенсі про «Посвяту» варто говорити як про монтажний фільм. Автори, відкинувши звичні жанрові ознаки, пішли власним шляхом і неповторна особистість розкрилася найбільш органічним для неї чином — через фільми. Та й справді, краще за самого Івана Миколайчука, ніхто б не міг про нього розповісти. Тому що його мистецтво було невіддільне від його особистості. Отож вийшов автопортрет. І ще раз переконуєшся, що навіть за своєї фізичної відсутності Іван Миколайчук продовжує творчість — настільки потужно він стимулю-

вав авторські фантазії, асоціації і прийоми у «Посвяті». Ясна річ, стимулювати він міг тільки тих, хто хотів насамперед до нього (а не до себе) прислухатись. Тому, дивлячись «Посвяту», думаєш: так, цей актор — чаклун, він — невичерпний. Навіть з того, що вже не раз бачено, виявляється, можна створити цікаве дійство, інтенсивний роздум, високохудожнє зображальне диво.

Кіностудії не випадково називають фабриками мрій (снів). Воно так і є. Хоча ілюзія реальності на екрані ніби повна, кінематографісти творять власний світ. І вся справа в тому — які мрії (сни) вони пропонують. Голлівуд — виключно про безмежність матеріального накопичення та панування однієї людини над іншою (на різних рівнях — від адміністративного до психологічного). Наша провідна кіностудія з Довженком, Параджановим, Миколайчуком, Ілленком, Осикою та іншими митцями — пропонувала мрії (сни) зовсім іншої якості і фактури. Іван Палійчук не мріє про багатство, тому що все, що навколо нього — гори, полонини, кохана Марічка, — це таке багатство, що більшого на цій землі немає. І твориться ця мрія без зайвих слів, тільки очима, які, як справедливо сказано, — дзеркало людської душі...

І «Посвята» — майже без тексту. Сповнена музики — Скорикової із «Тіней», насиченої драматизмом, проникливої. Іскристо заворожуючої з «Вавилону XX» — відомо, що до багатьох фільмів, у яких Миколайчук брав участь, він

сам komponував музику, знаходячи серед безмежного моря фольклору саме ту, яка була на місці, була доречною і ніколи не старіла.

Вражає у «Посвяті» багатство зображального ряду і монтажна винахідливість. Зіставлення кадрів — це особливе інтерпретаторське мистецтво. Потрібні особливі майстерність, такт, вміння, щоб не порушити високу поетичну тональність, задану Миколайчуком. Тут не треба було вигадувати щось особливе, просто, знайти такий спосіб подачі, який був би адекватним, рівноцінним його акторській, режисерській творчості. І автори цього домагаються. А щоб сюжетно упорядкувати смислову поліфонію матеріалу, вони вдаються до форми коротеньких новел, на зразок: «Іван та Марічка», «Івана б'ють», «Іван п'є», «Кохання» тощо. Новели, хоч і коротенькі, але вагомі — згруповувавши відповідні кадри з фільмів, їх можна показувати без коментарів.

Слід окремо сказати про конфліктне (комічне, драматичне і т.п.) зіткнення зорового і звукового рядів, яке час

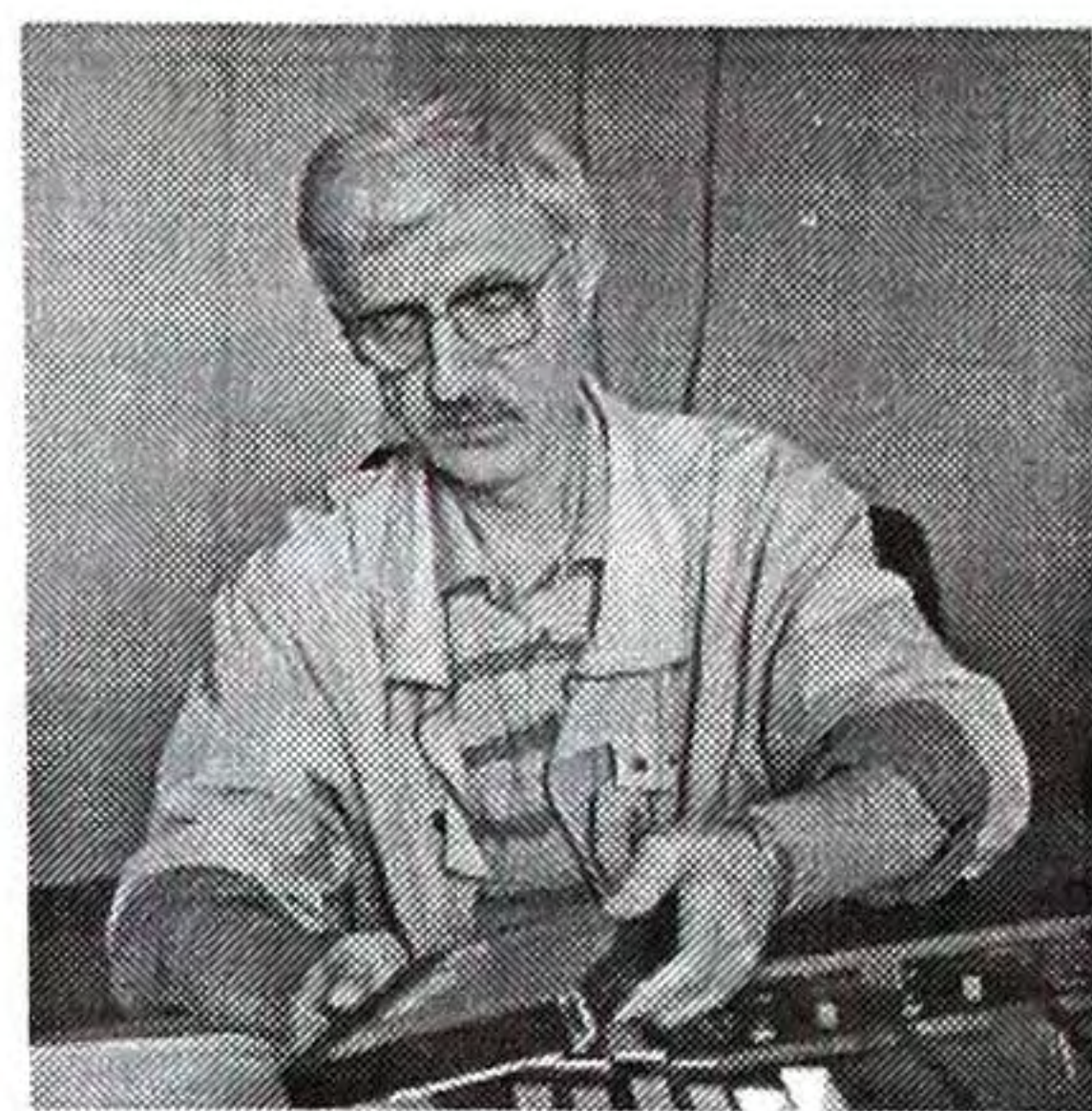
від часу пропонують автори, знову-таки вдаючись до «вистівок» самого Миколайчука. Наприклад, на екрані кінохроніка — тодішня Голова Верховної Ради УРСР В.Шевченко вручає Миколайчукові урядову нагороду. А за кадром — іронічна пісенька «Танцювала риба з раком...» в Івановому виконанні.

Багато разів уже доводилося дивитися і «Тіні», і «Білий птах», і «Пропалу грамоту», і «Анничку», і «Вавилон ХХ», але кожного разу потужна сила барв поетичного кіно, одухотворені обличчя акторів, опоектизований пейзаж, особливий стан героїв, які немов би поза житейською суєтою, — заворожує і знову ти опиняєшся у світі творчості. Справді, «поезія не є розмова побутова». Це зовсім інший стан. Який же? Важко визначити, але його відчуваєш, коли дивишся ці фільми. І в них, як тільки з'являвся Миколайчук — жвавий і зосереджений, оповитий чарами і болюсно незахищений, — все наповнювалось його присутністю, його совістю. І саме тому Роман Балаян (одне з нечисленних інтерв'ю у фільмі) справедливо каже, що Іваном Миколайчуком можна було звиряти свої вчинки — перш, ніж щось зробити, ти думав: що він сказав би про це...

Так було в житті, так і в кіно — він услід за Довженком опоектизовував наш земний світ, саму людину, підносив її до висот духу (досить згадати апофеоз цього піднесення — танець Василя із «Землі», і як продовження його — танці Миколайчука в «Тінях», «Камінному хресті», «Анничці»).

Надзвичайно великий простір екрану дано було цій людині. Його масштаби ставали такими саме тому, що йшлося у тому просторі не про дріб'язкові минулі справи, а про духовне багатство людини. Цей грандіозний світ несе магнетизм особистості, він наповнений магією внутрішньої і зовнішньої привабливості.

Як уже згадувалося, фільм «Посвята» наповнений голосом Миколайчука. Досить доречно він вплітається в тканину епізодів, коли звучать висловлювання Сковороди, які актор читав у фільмі Ролана Сергієнка «Відкрий себе». Слова філосо-

А.Сирих під час роботи над фільмом «Іван Миколайчук. Посвята».

фа — завжди актуальні, бо стосуються саме особистості, свободи духу, — надають вагомості фільму, переводять його у вищий регістр, переходячи за межі конкретного часу, особистості. Мова іде вже про категорії вічні — категорії добра і зла, ідеального і матеріального, сенсу життя людського вчора, сьогодні, завжди.

Одне із завдань, яке автори фільму ставили перед собою, — показати таке цікаве і непроминуще явище, як українське поетичне кіно. І як ніхто інший, Миколайчук був на місці в цьому сюжеті. Можна, звичайно, сперечатись з приводу деякої перевантаженості «Посвяти» наскрізними лейтмотивами, запропонованими авторами фільму (на зразок вертепного дійства), адже маленький екран знижує естетичну цінність цих поетичних рефренів, а, крім того, вони не завжди співмірні з кадрами, що стали вже класичними. Вертеп, що знятий у фільмі і займає там значне місце, покликаний моделювати у власному жанрі пристрасті людські, на жаль, не набуває паритету з пристрастями «за Іваном». Але, попри окремі спади звучання, загальна тональність фільму чиста. Сам же обшир фільму надзвичайно рухливий. «Посвята» більше нагадує не щось замкнуте й завершене, а розімкнуту реальність, яка була, є і буде, яку можна доповнювати й доповнювати новими фантазіями.

Фільм — результат роботи професіоналів. Він дарує нам щасливу зустріч з улюбленим актором, нагоду знову увійти в його щедрий світ, причаститися його творчості.

Лариса Брюховецька.